

الشمس الحمراء

دانشگاه قم

دانشکده حقوق

پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی

عنوان:

مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی دریایی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر هدایت الله سلطانی نژاد

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر مصطفی فضائی

نگارنده:

محمد صادق صادقی

۱۲ / ۱۰ / ۱۳۸۶

وزارت اطلاعات آذربایجان
فهرست اسامی

تایستان ۸۶

۱۰۴۶۱۶

تقدیم به:

دستان پر مهر پدر

محبت بی پایان مادر

و

به سنگ صبور لحظه هایم

به جهت دهنده زندگیم

به همسر مهربانم

تقدیر و قدردانی

نگارنده بر خود می‌بالد که از راهنمایی‌های مؤثر و مفید اساتید فرزانه و ارجمند جناب آقای دکتر سلطانی نژاد به عنوان استاد راهنما و جناب آقای دکتر فضائی به عنوان استاد مشاور از بدو تا ختم تحقیق بهره‌مند بوده است و صمیمانه و متواضعانه از اساتید بزرگوارم کمال تشکر و قدردانی را دارم. همچنین از مسوولین کتابخانه‌های سازمان حفاظت محیط زیست و کتابخانه مجلس شورای اسلامی و مسوولین مرکز ملی اقیانوس شناسی که اینجانب را در دستیابی به منابع کم‌کم و همراهی نموده‌اند سپاسگزارم.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	مقدمه
۱	۱- بیان مسئله
۲	۲- اهداف پژوهش
۲	۳- اهمیت پژوهش
۳	۴- سؤالات تحقیق
۳	۵- فرضیه‌های تحقیق
۵	۶- پیشینه تحقیق
۵	۷- شیوه تحقیق
۵	۸- ساختار کلی تحقیق

فصل اول - شناسایی مسوولیت مدنی ناشی از آلودگی دریایی و مبانی آن

۷	مبحث نخست - مفاهیم و منابع آلودگی دریایی
۷	گفتار نخست - مفاهیم و تعاریف
۷	آلودگی
۸	دریا
۸	کشتی
۹	کشتی جنگی
۹	نفت
۹	سانحه دریایی
۱۰	سوانح آلودگی نفتی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۰.....	تخلیه.....
۱۰.....	آلودگی دریایی.....
۱۲.....	مسئولیت مدنی.....
۱۴.....	مسئولیت بین المللی.....
۱۵.....	مسئولیت کیفری.....
۱۶.....	مسئولیت اخلاقی.....
۱۷.....	مسئولیت مدنی آلودگی دریا.....
۱۸.....	گفتار دوم- منابع آلاینده دریا.....
۱۸.....	بند نخست - منابع آلودگی مستقر در خشکی.....
۲۰.....	بند دوم- منابع آلودگی واقع در دریاها.....
۲۱.....	مبحث دوم- مبانی مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی دریایی.....
۲۱.....	گفتار نخست - مبانی قانونی.....
۲۱.....	بند نخست- مبانی قانونی داخلی.....
۲۴.....	بند دوم - مبانی قانونی بین المللی.....
۳۱.....	گفتار دوم - مبانی نظری.....
۳۱.....	بند نخست - نظریه تقصیر.....
۳۵.....	بند دوم- نظریه ایجاد خطر (مسئولیت بدون تقصیر).....
۳۹.....	بند سوم - نظریه تضمین حق.....

**فصل دوم - ارکان مسوولیت مدنی ناشی از آلودگی دریایی و اصول حاکم بر
جلوگیری، کاهش و نابودی آلودگی دریایی**

مبحث نخست - ارکان مسوولیت مدنی ناشی از آلودگی دریایی..... ۴۲

گفتار نخست - وجود ضرر..... ۴۲

بند نخست - مفهوم ضرر..... ۴۲

بند دوم - اقسام ضرر..... ۴۵

۱- ضرر مادی و معنوی..... ۴۵

۲- ضررهای فردی و جمعی..... ۴۷

بند سوم - شرایط ضرری که قابل مطالبه است..... ۴۸

۱- زیان باید مسلم باشد..... ۴۸

۲- زیان باید مستقیم یا بلاواسطه باشد..... ۴۹

۳- ضرر جبران نشده باشد..... ۵۰

۴- ضرر قابل پیش بینی باشند..... ۵۲

گفتار دوم - فعل زیانبار (نامشروع)..... ۵۶

بند نخست - مفهوم تقصیر..... ۵۶

بند دوم - انواع تقصیر..... ۶۵

۱- تقصیر عمدی و غیر عمدی..... ۶۵

۲- تقصیر سبک و سنگین..... ۶۷

بند سوم - چهره های تقصیر..... ۶۷

فهرست مطالب

عنوان صفحه

- ۱- تقصیر با فعل مثبت..... ۶۸
- ۲- تقصیر با فعل منفی (خوداری از عمل)..... ۶۹
- بند چهارم - ضرورت یا عدم ضرورت تقصیر در مسوولیت مدنی ناشی از آلودگی دریایی ۷۱
- گفتار سوم- رابطه سببیت بین فعل زیانبار و زیان وارده ۷۸
- بند نخست - تعدد اسباب..... ۷۹
- بند دوم - معافتهای مسوولیت..... ۸۸
- الف) جهات معاف کننده عام ۸۸
- ب) معافتهای خاص مسوولیت مدنی ۹۰
- مبحث دوم - اصول حاکم بر کاهش، جلوگیری و نابودی آلودگی دریایی .. ۹۵
- گفتار نخست- اصل تکلیف جبران خسارت یا مسوولیت عامل ۹۵
- گفتار دوم - اصل احتیاطی یا اقدامات پیشگیرانه..... ۹۸
- گفتار سوم - اصل حق برخورداری از قوانین و مقررات زیست محیطی ۱۰۲

فصل سوم - آثار مسوولیت مدنی

- مبحث نخست - شیوه‌های جبران خسارت ۱۰۵
- گفتار اول - اعاده وضع به حالت سابق ۱۰۵
- بند اول - مفهوم ۱۰۵
- بند دوم - محاسن و مزایا..... ۱۰۷
- بند سوم - نحوه اعمال روش در جبران خسارات ناشی از آلودگی دریایی ۱۰۸

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱۲	گفتار دوم - پرداخت غرامت
۱۱۲	بند اول - مفهوم
۱۱۳	بند دوم - انواع خسارتهای قابل جبران
۱۱۳	۱- خسارتهای مادی و غیرمادی
۱۱۵	۲- خسارتهای مستقیم و غیرمستقیم
۱۱۶	بند سوم - غرامت در قبال خسارتهای ناشی از آلودگی دریائی
۱۲۱	مبحث دوم اشخاص مسئول جبران خسارت و آئین رسیدگی
۱۲۱	گفتار اول - اشخاص مسئول
۱۲۳	بند اول - عامل زیان
۱۲۷	بند دوم - صندوق بین المللی جبران خسارات آلودگی نفتی
۱۳۰	گفتار دوم - آئین رسیدگی
۱۳۰	بند اول - اقامه دعوا
۱۳۲	بند دوم - مرجع ذیصلاح

نتیجه گیری و پیشنهادات

الف) نتایج تحقیق

ب) پیشنهادات

منابع و مأخذ

« ماکره زمین را از والدینمان به ارث نبرده‌ایم بلکه عاریه‌ای است که از فرزندانمان گرفته‌ایم »

مقدمه

آلودگی دریاها و اقیانوس‌ها از دیرباز تاکنون وجود داشته است و با افزایش بی‌رویه جمعیت و ارتقاء تکنولوژی و صنعت بر میزان آن افزوده شده است و از آنجایی که سلامت آب دریاها ارتباط مستقیم با حیات و سلامت بشر دارد حفظ محیط زیست دریا و کنترل آلودگی از اهداف بشر امروزی به شمار می‌آید.

بدین منظور نهادهای متولی داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی با تصویب کنوانسیون‌هایی به این مهم توجه نموده‌اند اما متأسفانه علی‌رغم تصویب و تدوین قوانین داخلی و منطقه‌ای و کنوانسیون‌های بین‌المللی آلودگی دریاها امری احتراز ناپذیر است.

بنابراین برای حفظ محیط زیست و بهبود وضعیت آلوده شده از طریق کشتیها و صنایع مختلف، ایجاد مسوولیت مدنی برای آلاینده امری ضروری است. بررسی و تحلیل شرایط تحقق مسوولیت مدنی و مبانی آن و آثار مسوولیت مسایل قابل توجه در این تحقیق می‌باشد.

بیان مسئله:

انسان برای رفع نیازهای خود با بکارگیری انواع تکنولوژی پیشرفته می‌خواهد طبیعت را مقهور خود نماید و در مسیر حرکت جهت نیل به اهداف خود از تأثیرات منفی اعمال خود غافل است. نیازهای بشر در طول تاریخ لایتناهی بوده و انسان با تأسیس کارخانجات در سواحل دریاها و تعبیه تأسیسات دریایی جهت استخراج سوخت فسیلی و تردد وسیله کشتی‌های اقیانوس پیما سعی و تلاش خود را جهت مرتفع نمودن نیازهای خود به کار گرفته است.

به دنبال کسب تکنولوژی‌های جدید و صنعتی شدن جوامع از سوئی و افزایش بی‌رویه جمعیت از سوی دیگر مسایل مهمی جامعه بین‌الملل را تحت الشعاع خود قرار داده‌است. یکی از معضلات گریبانگیر دول مسئله فضولات و پساب‌های صنعتی و نشت مواد سوختی به دریا است. صاحبان صنایع

برای دفع مواد زاید و پساب‌ها بدون توجه به محیط زیست سالم دریا اقدام به انتقال مواد آلاینده به دریا می‌نمایند و از سویی نشت ناشی از تأسیسات نفتی سطح دریا و تصادفات کشتی‌های حامل مواد سوختی (فسیلی و هسته‌ای) آلودگی دریا را دوچندان می‌نماید.

آلودگی دریا به وسیله منابع آلاینده مستقر در خشکی و دریا موجبات خسارات به دولت‌های ساحلی را فراهم آورده است که جبران این گونه خسارات به وسیله عامل یا عاملین مطابق قوانین داخلی کشورهای ساحلی و کنوانسیونهای منطقه‌ای و بین‌المللی قابل توجه و ضروری است.

۲- اهداف پژوهش

تحقیقات علمی نشان داده است که «اجزای مختلف محیط زیست (دریاها، رودخانه‌ها، هوا، خاک، حیوانات و گیاهان) همه به یکدیگر وابسته و مرتبط هستند»^۱ و به لحاظ وحدت و یکپارچگی همین عناصر زیست محیطی، هر نوع آلودگی می‌تواند موازنه و تعادل میان عناصر مزبور را برهم زند. از این رو به منظور حراست از طبیعت، به تدریج اندیشه وضع قواعد و مقررات جهانی شکل گرفت. البته علی‌رغم وضع قوانین جهانی و منطقه‌ای برای حفظ محیط زیست دریایی، آلودگی دریایی امری اجتناب‌ناپذیر است و تحقیق مورد نظر، در پی ارائه اصول و تدابیر پیشگیرانه همراه با ضمانت اجراهای مدنی جهت کاهش آلودگی و از بین بردن آن می‌باشد.

۳- اهمیت پژوهش

نظر به اینکه قسمت اعظم تغذیه بشر از طریق صید موجودات دریایی می‌باشد و آلودگی محیط زیست دریا به طور مستقیم روی موجودات دریایی اثر گذاشته و از این طریق وارد زنجیره غذایی انسان می‌گردد بنابراین اعمال ضمانت اجراهای مدنی موجب کاهش و بهبود آلودگی دریایی گردیده و مکانی سالم برای گردشگری و جذب توریست فراهم خواهد گردید.

^۱ - سید قاسم زمانی، مجله پژوهش‌های حقوقی، توسعه مسوولیت بین‌المللی در پرتو حقوق بین‌الملل محیط زیست، ۲ (۱۳۸۱)، ص ۲۸.

۴- سؤالات تحقیق

ورود ضرر به زیان دیده حق مطالبه خسارات وارده را اعطاء می نماید و فاعل زیان مسوول جبران خسارات وارده به محیط زیست دریایی است. بنابراین سؤالات اساسی که تحقیق مزبور در پی پاسخ گویی به آنها خواهد بود به شرح ذیل است:

- ۱) آلوده کننده دریا تحت چه شرایطی مسئول جبران خسارات است و به عبارتی دیگر، ارکان تحقق مسوولیت مدنی ناشی از آلودگی دریا چه عناصری هستند؟
- ۲) پس از شناسایی عامل یا عاملین ورود ضرر به دریا و تحقق مسوولیت، سؤال اساسی قابل طرح دیگر این است که با توجه به حجم سنگین آلودگی ناشی از فعل یا ترک فعل فاعل زیان، مکانیسم جبران خسارات به چه نحوی خواهد بود؟
- ۳) در آلودگی دریاها و اقیانوسها زیان دیده چه کسی است؟

۵- فرضیه های تحقیق

اصولاً تحقیق مسوولیت مدنی در هر شاخه و حوزه ای مستلزم احراز و اثبات ارکانی خواهد بود که خواهان جبران خسارت ناگزیر از اثبات آن می باشد و در صورت عدم اثبات هر یک از این عناصر، خواننده دعوا مسوولیتی نخواهد داشت. در زمینه حفاظت محیط زیست دریا اولاً توجه به کنوانسیون های بین المللی (مانند کنوانسیون بین المللی حقوق دریا مصوب ۱۹۸۲) و منطقه ای و ثانیاً قوانین ملی هر کشور ضرورتی اجتناب ناپذیر است. البته دقت نظر در کنوانسیون بین المللی ۱۹۸۲ نشان می دهد که این کنوانسیون پاسخ سؤالات فوق الذکر را با غمض عین به اصول بین المللی احاله داده است.

در عرصه بین المللی خواهان جبران ضرر باید بدون تردید ورود زیان و رابطه سببیت بین فعل زیان بار و زیان وارده را اثبات نماید. اما تردید نسبت به رکن سوم یعنی تقصیر وجود دارد که برای حفظ محیط زیست دریا و نظر به دشواری اثبات تقصیر برای زیان دیده «مسوولیت مطلق» عامل یا عاملین اهداف بین المللی را بیشتر تضمین می نماید.

کنوانسیون‌های منطقه‌ای متعدد در این خصوص از سوی کشورهای دارنده ساحل دریایی به تصویب رسیده است. از جمله کنوانسیون مسوولیت مدنی جبران خسارات ناشی از آلودگی نفتی مصوب ۱۹۶۹ که برای مالک کشتی حامل نفت «مسوولیت مطلق» در نظر گرفته و خواهان صرفاً ورود زیان و رابطه سببیت را باید اثبات نماید. و خواننده دعوا می‌تواند برای معافیت از مسوولیت به قوه قاهره و دخالت زیان دیده یا ثالث در ورود زیان استناد کند.

در حقوق داخلی ایران اصولاً تحقق مسوولیت مدنی عامل منوط به اثبات ارکان مسوولیت مدنی ۱- ورود زیان ۲- فعل زیانبار (تقصیر خواننده) ۳- رابطه سببیت می‌باشد و در صورت اثبات سه رکن فوق خواننده مسوول جبران خسارات وارده به زیان دیده است. در حقوق ایران نیز در صورتی که خواننده قوه قاهره یا دخالت خواهان یا ثالث را در ورود زیان اثبات نماید از مسوولیت مبری خواهد بود.

در حقوق بین‌الملل و حقوق داخلی تمام کشورها این نحوه جبران خسارت مطلقاً پذیرفته شده که خواننده دعوا خسارات را باید طوری جبران نماید که گویا زیانی متوجه خواهان نشده است و با طرق مؤثر وضعیت ایجاد شده خواهان را به وضع سابق اعاده نماید. در صورت عدم امکان جبران خسارت عینی از زیان دیده طرق دیگر جبران خسارات آلودگی دریا از جمله پرداخت غرامت و تحصیل رضایت خواهان می‌تواند خاطر زیان دیده را ارضاء نماید.

عموماً عاملین آلوده کننده دریاها، مالکین کشتیها هستند که به منظور حمل مواد نفتی یا رادیواکتیو از دریا استفاده می‌کنند. و اکثر کنوانسیونهایی که تا کنون به تصویب رسیده‌اند در راستای جلوگیری از آلودگی‌های نفتی است. البته شرکت‌های خصوصی که در دریا اقدام به عملیات اکتشاف و استخراج نفت می‌نمایند نیز بدلیل عدم رعایت نکات و استانداردها موجبات آلودگی دریاها را فراهم می‌آورند و اشخاصی که از آلودگی دریا متضرر می‌گردند می‌توان به دو دسته تقسیم نمود. ۱- اشخاص حقیقی ۲- اشخاص حقوقی (دولتها).

۶- پیشینه تحقیق

اگر چه پژوهشهایی به صورت مقاله و پایان نامه در حوزه مسئولیت مدنی محیط زیست به عمل آمده است و پایان نامه و مقالاتی در این حوزه نگاشته شده است از جمله، پایان نامه نظام مسئولیت مدنی و جبران خسارت ناشی از حمل و نقل دریایی هیدروکربنها و مقاله مسئولیت بین‌المللی مدنی در قبال خسارات زیست محیطی با وجود این، تحقیقات انجام شده پاسخ سوالات طرح تحقیق را نمی‌دهد و با ارایه تحقیق حاضر خلاء موجود در حوزه مسوولیت مدنی ناشی از آلودگی دریایی برطرف می‌شود و راهنمایی برای انجام تحقیقات گسترده‌تر در این حوزه خاص و مهم خواهد بود.

۷- شیوه تحقیق

تحقیق مورد نظر به شیوه کتابخانه‌ای بوده و سعی گردیده تا با بررسی و تحلیل کتب، مقالات و مراجعه به سایت‌های اینترنتی مرتبط، بطور شیوا و شفاف و بدون هیچ‌گونه ابهامی مطالب مطرح و تبیین گردد. نکته قابل توجه اینکه در این تحقیق بدو به بررسی و تحلیل کنوانسیون‌های بین‌المللی و منطقه‌ای پرداخته شده است و سپس با نگاهی دقیق و موشکافانه قوانین داخلی کشورمان که مرتبط با موضوع هستند تبیین شده تا هیچ ابهامی در ذهن مخاطب باقی نماند.

۸- ساختار کلی تحقیق

نگارنده پس از بیان مقدمه، مسئله، اهداف، اهمیت، سؤالات، فرضیات، اهداف و شیوه و ساختار کلی تحقیق در طی سه مرحله تحقیق مورد نظر را به رشته تحریر درآورده است:

فصل نخست: شناسایی مسوولیت مدنی ناشی از آلودگی دریایی و مبانی آن

فصل دوم: ارکان مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی دریایی و اصول حاکم بر کاهش،

جلوگیری و نابودی آلودگی دریاها

فصل سوم: آثار مسوولیت مدنی

فصل اول

شناسایی مسوولیت مدنی ناشی از
آلودگی دریایی و مبانی آن

مبحث نخست - مفاهیم و منابع آلودگی دریایی

در این مبحث ابتدا، تعاریف و مفاهیم کلیدی مرتبط با تحقیق را بررسی می‌نماییم و سپس منابع آلوده کننده دریاها اعم از آلاینده‌های مستقر در خشکی و آلاینده‌های مستقر در دریاها را تبیین خواهیم کرد.

گفتار نخست - مفاهیم و تعاریف

آلودگی^۱

تعاریف مختلف از مفهوم آلودگی از سوی متخصصین محیط زیست ارائه شده است که به ارائه برخی از تعاریفی که جامع تر می‌باشند می‌پردازیم:

۱- آقای میلر این گونه تعریف می‌نماید: « هرگونه تغییر در ویژگی‌های هوا، آب، خاک و مواد غذایی که اثر نامطلوب بر سلامت محیط زیست، فعالیت‌های بشر و سایر جانداران داشته باشد آلودگی نامیده می‌شود.»^۲

۲- برخی به جای تعریف از مفهوم آلودگی به بررسی ماده آلوده کننده می‌پردازند ولی از مضمون بیانات آنها می‌توان به تعریف مفهوم آلودگی رسید: ماده آلوده کننده ماده‌ای است که در جایی قرار گیرد که به طور طبیعی نمی‌بایست در آنجا قرار گیرد یا دارای غلظتی بیش از غلظت طبیعی باشد به نحوی که بر روی موجودات زنده اثر نامطلوب داشته باشد.^۳ بنابراین آلودگی حالتی است که وضعیت عادی را مخدوش و تاثیر منفی روی موجودات زنده دارد. بنابراین باید بین ناخالصی و آلودگی فرق قایل شد و ناخالصی مقدار (غلظت یا تراکم) یک ماده یا موادی در محیط بیش از حد طبیعی آن است و این به معنای ضرر برای محیط زیست نیست ولی در تعریف آلودگی می‌گوییم ماده

1- Pollution

۲- مهدی عرفان منش و مجید افیونی، آلودگی محیط زیست آب، خاک و هوا (تهران: انتشارات ارکان، چاپ دوم، ۱۳۸۲)، ص ۳.

۳- همان.

برای محیط زیست خطرناک است.

۳- هر عاملی که باعث برهم زدن اجزاء طبیعی یک اکوسیستم شود و موجب تغییرات نامطلوب، آسیب و تخریب در سیستم بیولوژیک شود آلودگی نامیده می‌شود.^۱

تعریف سوم جامع و مانع می‌باشد چرا که هر نوع تغییر نامطلوب یا آسیب و تخریبی در سیستم بیولوژیک را در بر می‌گیرد. بنابراین صرف تغییر در وضعیت فیزیکی یا شیمیایی آب، خاک و هوا آلودگی نامیده نمی‌شود و الزاماً آلودگی مفهومی است که علاوه بر تغییر خواص ماده به سلامت انسانی یا جانوری و گیاهی زیان برساند.

دریا

دریا به معنای کلیه آبهای دریایی به جز آبهای داخلی کشورها است. (ماده ۳ بند سوم کنوانسیون جلوگیری از آلودگی دریایی ناشی از دفع (تخلیه) مواد زاید و دیگر مواد ۱۹۷۲ لندن)

کشتی

یعنی از هر نوع که در محیط زیست دریایی فعالیت می‌کنند و شامل هایدرو فویل، هاورکرافتها، زیردریایی‌ها یا قایقهای سیار از هر نوع می‌گردد (ماده ۲(۳) کنوانسیون بین‌المللی آمادگی، مقابله و همکاری در برابر آلودگی نفتی لندن - ۱۹۹۰)

در تعریفی دیگر کنوانسیون بین‌المللی مربوط به مداخله در دریای آزاد در صورت بروز سوانح آلودگی نفتی کشتی را:

الف) هر گونه شناور اقیانوس پیما از هر نوع که باشد.

ب) هر گونه وسیله متحرک شناور در آب، به استثنای تأسیسات یا وسایل مربوط به اکتشاف و بهره‌برداری منابع بستر دریا، کف اقیانوس و زیر آن. (ماده ۲(۲) کنوانسیون مداخله).

۱ - محمد رضا مهرنیا، حذف آلودگی نفتی دریایی توسط میکروارگانسیم‌ها، (تهران، انتشارات ارکان، چاپ اول، ۷۶) ص ۲.

کشتی جنگی

یعنی کشتی متعلق به نیروی مسلح یک کشور که در بیرون آن علایم مشخص کننده تابعیت کشتی وجود دارد و تحت فرماندهی یک افسر دولت آن کشور است که نام وی در فهرست خدمت نظامی مربوطه و یا مشابه آن دیده می شود و کشتی به وسیله خدمه‌ای اداره می گردد که تابع مقررات و نظام نیروهای مسلح می باشند. (ماده ۲۹ کنوانسیون ۱۹۸۲)

نفت

به معنی نفت خام، نفت سوخت، نفت دیزل و روغن روان کننده می باشد. (ماده ۱ (۳) کنوانسیون مربوط به مداخله در دریای آزاد^۱).

ماده مضر

عبارت است از هر ماده‌ای که اگر به دریا وارد شود و احتمالاً باعث خطراتی برای سلامت بشر، آسیب رساندن به منابع زنده و زیست دریایی، خسارت وارد کردن به امکانات رفاهی و یا ایجاد مزاحمت نسبت به سایر منابع مشروع دریا شود و یا هر ماده‌ای را که توسط کنوانسیون حاضر مشمول کنترل می باشد، در برمی گیرد. (ماده ۳(۲) کنوانسیون بین‌المللی جلوگیری از آلودگی ناشی از کشتی‌ها ۱۹۷۳).

سانحه دریایی

به معنی تصادف کشتی‌ها، به گل نشستن یا دیگر حوادث دریانوردی یا دیگر اتفاقات بر روی یک کشتی یا خارج از آن که منجر به ورود خسارت‌های عمده یا تهدید قریب الوقوع از جهت ورود خسارات عمده به کشتی یا کالا می شود، می باشد. (ماده ۲(۱) کنوانسیون مداخله).

^۱ - از این پس کنوانسیون مداخله معرفی می گردد.

سوانح آلودگی نفتی

یعنی اتفاق یا مجموعه‌ای از اتفاقات که دارای منشأ یکسان بوده که منجر به ریزش نفت شده یا ممکن است بشود و محیط زیست دریایی یا خطوط ساحلی و یا منافع مربوط به یک یا چند کشور را مورد تهدید قرار داده و یا ممکن است مورد تهدید قرار دهد و مستلزم اقدام اضطراری یا واکنش فوری دیگر باشد. (ماده ۲ (۲) کنوانسیون بین‌المللی آمادگی و مقابله و همکاری در برابر آلودگی نفتی، ۱۹۹۰).

تخلیه

در ارتباط با مواد مضر یا ترکیبات حاوی این مواد یعنی هر گونه رهاسازی ناشی از کشتی به هر شکل و شامل هر گونه ریزش غیر عمدی، دفع، پخش، نشت، تخلیه مواد توسط تلمبه، خارج کردن یا خالی کردن مواد می‌باشد. تخلیه شامل موارد ذیل نمی‌باشد:

- ۱- دفع در مفهوم کنوانسیون جلوگیری از آلودگی دریا ناشی از دفع مواد زاید و سایر مواد مصوب ۱۹۷۲ لندن^۱.
- ۲- رها سازی مواد مضر که مستقیماً ناشی از اکتشاف و بهره داری و پردازش دریایی منابع معدنی بستر دریا در رابطه با اکتشاف و بهره‌برداری باشد.
- ۳- رها سازی مواد مضر به منظور تحقیقات مجاز علمی در زمینه کاهش یا کنترل آلودگی.

آلودگی دریایی

برای تشریح مفهوم آلودگی دریایی ابتدا به تعریف آلودگی دریایی از منظر حقوق داخلی و سپس قوانین و کنوانسیون‌های بین‌المللی می‌پردازیم:

- ۱- تغییر مواد محلول یا معلق یا تغییر درجه حرارت یا دیگر خواص فیزیکی یا شیمیایی و

^۱ - ریختن مواد زاید یا سایر مواد در دریا به طور اتفاقی یا در پی عملیات عادی کشتی‌ها و هواپیماها (دفع).

بیولوژیکی آب در حدی که آن را برای مصرفی که برای آن مقرر شده است مضر یا غیر مفید سازد
(آیین نامه جلوگیری از آلودگی آب مصوب ۱۳۷۳/۲/۱۸)

۲- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵/۳/۶ در تعریف آلودگی محیط زیست به طور کلی و آلودگی آب به طور خاص اشعار می‌دارد: « منظور از آلودگی محیط زیست عبارت است از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب یا هوا یا خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی، شیمیایی، یا بیولوژیک آن را به طوری که به حال انسان یا سایر موجودات زنده یا گیاهان یا آثار یا ابنیه مضر باشد، تغییر دهد.» (تبصره ۲ ماده ۶۸۸ ق.م.ا.)

تعریف فوق نیز همانند تعریف اول زیان به انسان، گیاهان و یا جانوران دریایی را شرط می‌نماید.

۳- کنوانسیون ۱۹۷۲ اسلو در خصوص جلوگیری از آلودگی محیط دریایی از فضولات و سایر مواد و کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها آلودگی را به شرح ذیل تعریف می‌نماید^۱: « آلودگی محیط زیست دریایی یعنی وارد نمودن مستقیم یا غیر مستقیم مواد و انرژی وسیله بشر به محیط زیست دریایی و دماغه‌ها که نتیجه احتمالی آن آثار زیان آور بر زندگی بشر و موجودات زنده و نیز تهدید بهداشت بشر و ایجاد مانع برای فعالیت‌های دریایی از جمله ماهی‌گیری و سایر استفاده‌های مجاز از دریا، آسیب رسانیدن به استفاده معقول از آب دریا و کاهش رفاه می‌باشد.»

در تعریف فوق که در کنوانسیون‌های بین‌المللی بر آن تاکید شده آنچه جالب توجه است کاهش رفاه در نتیجه آلودگی دریایی است، درحالی که در تعاریف فوق صدمه به آسایش و رفاه تمام استفاده کنندگان از دریا اشاره‌ای نشده بود.

۴- کمیسیون بین‌الدول اقیانوس شناسی یونسکو و نیز گروه ویژه سازمان ملل برای جنبه‌های علمی، آلودگی دریایی را به نحو زیر تعریف کرده اند^۲: « داخل کردن مواد یا انرژی به طور مستقیم یا غیر مستقیم در محیط دریایی بوسیله انسان که اثرات زیان بخشی برای منابع زنده و خطرناک برای

۱ - منصور پور نوری، حقوق بین‌الملل دریاهما، ج اول، (تهران: انتشارات مهد حقوق، ۸۳) ص ۱۴۹-۱۴۸.

۲ - رایین چرچیل و آلن سو، حقوق بین‌المللی دریاهما، ترجمه بهمن آقایی، (انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی ۷۶) ص ۴۱۱.